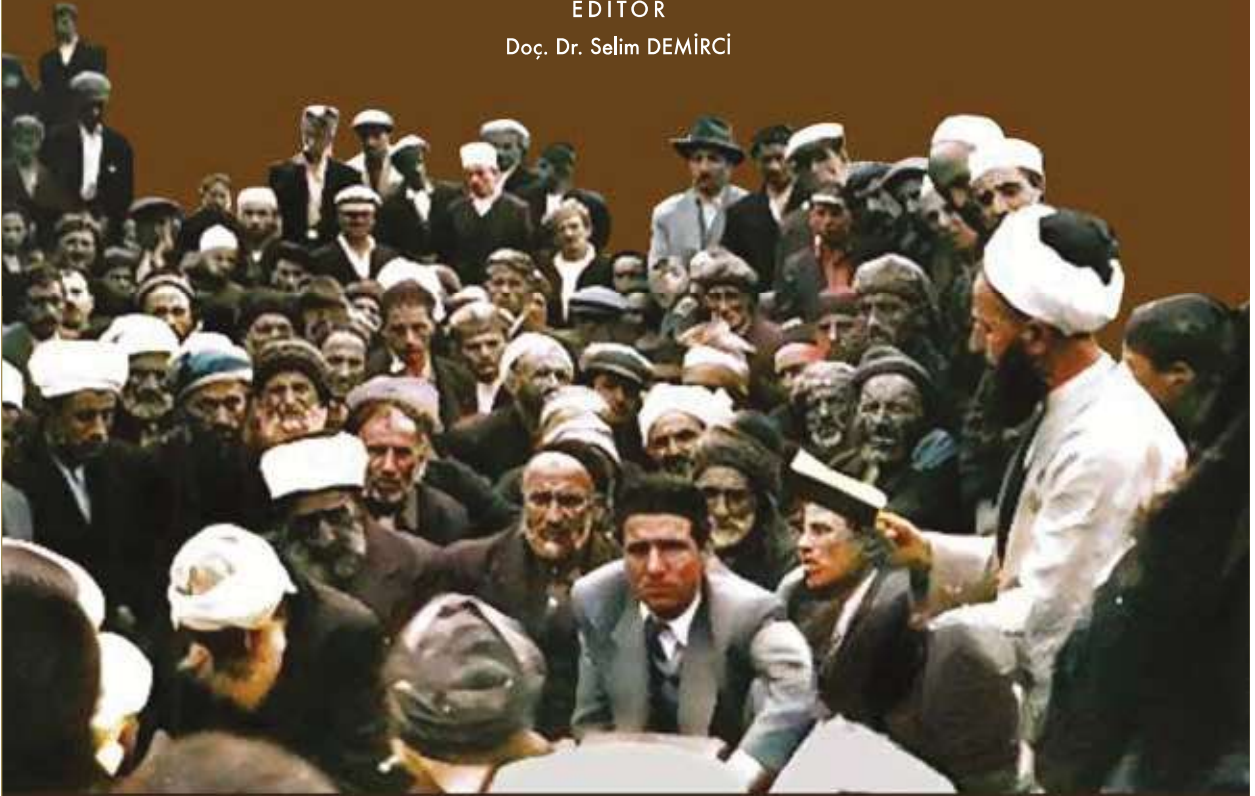

Karadeniz'de Hoca Olmak

Hatıralara Yansıyan Yönleriyle
Yakın Dönemde Dinî Hayat

EDİTÖR

Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Trabzon Kitaplığı: 6
Geleneksel Kültür Dizisi: 2

Yayın Koordinatörü
Erdem Zekeriya İSKENDEROĞLU

Yayın Danışmanı
Emre GÜLSEVER

Karadeniz’de Hoca Olmak
Hatıralara Yansıyan Yönleriyle
Yakın Dönemde Dinî Hayat

Editör
Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Yayın Ekibi
Doç. Dr. Süleyman GÜR
Doç. Dr. ŞenoI SAYLAN
Doç. Dr. Eyüp ÖZTÜRK
Doç. Dr. Fatih TOPALOĞLU
Öğr. Gör. Ahmet Cevdet KARACA

Proje Asistanları
Fatma Rabia DÜZENLİ
Serpil ARSLAN
Cansel AKGÜL

Teknik Destek:
Murat DAVULCU (Yönetmen)
İdris AKYÜZ (Yönetmen Asistanı)

ISBN: 978-975-7770-65-7
TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 48884

Kitap Tasarım
Salih PULCU

1. Baskı, Aralık 2023
Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 117

Baskı-Cilt
Seçil Ofset 100. Yıl Mahallesi
Massit Matbaacılar Sitesi
4. Cadde No: 77 Bağcılar İSTANBUL
Sertifika No: 44903

Trabzon Büyükşehir Belediyesi
Gülbaharhatun Mahallesi
Kahramanmaraş Caddesi No.159
Ortahisar TRABZON
Yayınevi Sertifika No: 48884

Önsöz

Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat başlıklı proje, 1900-2000 yılları arası geleneksel İslâmî ilimlerin tedrisine Trabzon özelinde yoğunlaşmıştır. Bu tarihsel süreçte olayların içinde yer alanlar ya da etkin isimlere yetişerek onlara talebe olanların anlatımları merkeze alınarak din eğitimi, dinî tedrisatta öne çıkan isimler, bu hocaları besleyen ilmî damarlar, şehrin bu açıdan ülkemize etki ve katkıları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı’nın yıkılışını ve Türkiye Cumhuriyeti’nin de kuruluşunu görmüş; yani bir nevi geçiş kuşağı olan kimselere yetişmiş, çoğunlukla 1930-1940 sonrası dünyaya gelen büyüklerimizin birer birer aramızdan çekildiğine üzülerək şahit olmaktayız. Onların hocalarına ve kendi hayat serüvenlerine dair anlatacaklarının hem yakın dönem Trabzon hem de ülkemizin yaşadığı siyasal, sosyal, kültürel ve dinî değişimler açısından önemli olduğu düşüncesi, bu projenin hayata geçmesinde belirleyici olmuştur. Bu amaçla bir şekilde dinî gelenekle bağı bulunan veya imam-hatip liseleri, ilâhiyat fakülteleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı gibi kurumlara katkısı olmuş bazı isimler tespit edilerek, kendileriyle görüşmeler yapılmıştır. Dönemsel bazı detayları elde etme adına, önceden bir çalışma yapılarak hocalarımıza hazırlanmış bazı sorular yönlendirilmiş olsa da, anlatımın seyri mülâkatları şekillendirmiştir. Yani teknik anlamda yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Proje ekibinin heyecanla giriştiği bu çalışmanın, onlar açısından alışılmış bir akademik faaliyet olmadığı belirtilmelidir. Dolayısıyla ortaya çıkan ürün, daha öncesinde kamera ve yayın tecrübesi bulunmayan bir ekibin mütevazı çalışması olarak görülmelidir. Sürekli video veya film kültürünün her geçen gün çitayı yükselttiği bir ortamda, hocalara dair anlatıları kayda almanın, teknik anlamda “göz dolduracak” çalışma beklentisi doğurması şaşırtıcı bir durum değildir. Ancak bu projenin odağında, ekranı dolduracak veya popüler kültürü besleyecek işlerden çok, bölgeye dair arşiv bırakma amacı yer almaktadır. Yani bu proje, her şeyden önce Trabzon hafızasına katkı sunmak, yakın döneme yönelik akademik çalışmalara veri hazırlamak ve biraz da yaşadığımız coğrafyaya karşı sorumluluğu bir nebze olsun yerine getirmek niyetiyle hayata geçirilmiştir. Uygulama esnasında aşılabilir güçlüklerle karşılaşılmasa da her şeyin beklendiği veya planlandığı gibi yürütülebildiği de söylenemez.

Her çalışma gibi önünüzdeki projenin sınırlarını da çalışmanın “konusu” ve “hedefleri” belirlemiştir. Yani kısaca: Trabzon ve çevresinde dinî hayatın öne çıkan yönleri ve etkin isimlere dair tanıklıklar. Bu hususu tespit noktasında proje ekibinin gözettiği ve tercihte bulunduğu hassasiyetlerin bir eksiklik gibi algılanması doğru olmayacaktır. Mesela ho-

calarımızın da en az bizler kadar hassas olduğu tarihsel kişiler, kurumlar ve bazı kitlesel yapıları doğrudan zan altında bırakacak veya bu anlamda tartışmaya sebebiyet verecek beyanlardan kaçınılmıştır. Bu noktada olgusal durumlara yer verilmesi tercih edilmiştir. Yani yakın dönemin düşünsel tarihi, siyasal hareketleri üzerine çalışan ve belli grupların siyasetle ilişkisi üzerine akademik anlamda yoğunlaşanların bir eksiklik gibi görebileceği kapalı noktalar, projenin kuşatıcı hedefleri ve polemiklerden sakınma anlayışının bir sonucudur. Bu durum akademik tutarlılık ve tarihsel olayları mümkün olduğu kadar müdahalesiz aktarmaya çalışma anlayışından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda bizlerle görüşmeyi kabul eden hocalarımızın da yaptıkları konuşmalarda aynı hassasiyetleri paylaştığını gözlemlememiz bizleri fazlasıyla memnun etmiştir.

Proje kapsamında, “Karadenizli Hoca” üst vasfını taşıyan, Trabzonlu kırk hocayla görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerin bir kısmı, Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde, bir kısmı İstanbul, Ankara, Bursa ve Sakarya’daki farklı mekânlarda, bir kısmı da hocaların evlerinde gerçekleştirilmiştir. Bizleri evlerinde ağırlayan hocalarımıza ve aile fertlerine misafirperverliklerinden ötürü teşekkür ederiz. Yine bizlere mekân tahsis eden, kurumsal olarak destek olan ilâhiyat fakültelerine, resmî ve özel kuruluşlara şükranlarımızı sunarız. Ayrıca, bazı hocalarımız rahatsız olmalarına rağmen görüşme taleplerimize olumlu cevap vermişlerdir. Bu hocalarımıza hassaten teşekkür eder, her birine sıhhat ve afiyetler dileriz.

Online olarak erişime açılan bu görüşmeler pek çok farklı mekânda ve çeşitli şehirlerde oldukça yorucu bir koşuşturmayla kısa bir sürede gerçekleştirilmiştir. Özellikle resmî işler, kurumsal işleyiş ve beklenmedik bazı olaylar projenin yapılabilmesi için belirlenen sürenin büyük bir kısmından proje ekibini mahrum etmiştir. Bu da, çekimlerin yapılması, kayıtların tek tek gözden geçirilmesi, özel konulara değinen fragmanların belirlenmesi, konuşmaların dökümü, basımı gibi çalışmaları az bir zamanda ve yoğun bir tempo içerisinde yapmayı gerekli kılmıştır. Dolayısıyla bu proje, sorumluluk olarak proje ekibini bekleyen akademik faaliyetlerin aksamadan yürütülmesiyle birlikte kısa sürecek bir sürede hazırlanmak durumunda kalmıştır. Özellikle dökümlerin kısa sürede okunmasının gerekli oluşunun yanı sıra bunların tashihi ve gerekli bazı müdahalelerin yapılmasının ayrı bir akademik yük olduğu vurgulanmalıdır. Bu anlamda bazı konuşmalara müdahalenin bizi son derece zorladığı belirtilmelidir. Bu zorluklara rağmen bazen yazı dili bazen konuşma dili bazen de ikisi arası bir vasatın öne çıktığı bir kitap teşekkür edebilmiştir. Metinler okunurken zorunlu olarak bazı cümlelere editöryal dokunuşların yapıldığı, ihtiyaç durumunda anlamı bozmayan takdim ve tehirlerle başvurulduğu, tekrarların ve konuşma dilinin bir sonucu olan bazı belirsizliklerin çıkarıldığı göz önünde tutulması beklentimizdir.

Görüşmelerde hocalara; kendi aile fertleri, aile çevresinin ilme ilgisi, çocukluk dönemleri, tahsilleri, hocaları ve yürüttükleri faaliyetlere dair sorular yöneltilmiştir. Onlar da zihinlerinde yer tuttuğu kadar ve bazen de bizim ısrarlı sorularımıza tahammül ederek

hatıralarındakileri aktarmışlardır. Aslında her birinin anlatımından; son bir asrın Trabzon'u, dinî ilimler sahasında önemli isimler ve yeni kurumsal dinî müesseselerin hangi vasatta kurulduğu ve yol aldığına dair bir tablo ortaya çıkmıştır. Bir hocayı ya da tarihsel bir olayı anlatırken her biri kendi veçhesinden baktığı ve bir detaya yoğunlaştığı için bütünün parçaları birleşmiş oldu. Meraklıları adına, yeni açılan imam-hatip liseleri-ilâhiyat fakülteleriyle medreselerin farkları veya benzeştiği hususlara dair ipuçları belirginleşmiş oldu. İlim adamı yetiştiren evler, ilmiye sınıfına mensup aileler, bazı köylerin "karizmatik" kişiler sayesinde bir merkez hâline gelişi, Trabzon'un 1950 sonrası yeni çehresi ve daha gencecik olan imam-hatip liselerinin inşasının hangi şartlarda gerçekleştiği gibi pek çok detay hocalarımızın konuşmalarının satır aralarında ilgililerini beklemektedir. Kısacası bu çalışma, kırk hocanın anlatımından oluşan mütevazı bir arşiv çalışmasıdır. Ayrıca mülâkatların tümünün kayda alınması ve bunların yayımlanması, ilerleyen yıllarda anlatıları daha da anlamlı hâle getirecek, Karadeniz ve Trabzon hafızasının canlı kalmasını sağlayacaktır.

Projenin ifade ettiği anlam, konusu, çıktıkları ve hedeflerinin anlatıldığı bir bölüm ve mülâkatların dökümünden oluşan bu kitap, projeyi kalıcı hâle getirecek unsurlardan birisidir. Özellikle değerlendirmelerin yer aldığı giriş bölümünde, bazı tespitler ve bağlantılarla mülâkatlar için hazırlayıcı bilgilere yer verilmiştir. Projenin akademik değerlendirme kısmı olarak da görülebilecek olan bu bölümün, akademik metinlerin yoruculuğu yerine, daha ziyade akıcı olması hedeflenmiştir. Bunda da projenin hedef kitlesi yönlendirici olmuştur. Zira bu projeye ilgili çıktılar, sadece akademik çalışma yapanları değil, yakın döneme ve Trabzon'a ilgi duyan herkesi ilgilendirmektedir. Bu bölümde, hem mülâkatlarla uyumlu olsun, hem de okurlar için mülâkatları anlamlı hâle getirsin diye genel tabloyu göstermek amacıyla temel olabilecek bazı örneklere ve isimlere yer verilmiştir.

Çalışmamız pek çok kişi ve kurumun desteğiyle gün yüzüne çıkmıştır. Öncelikle projeyi kurumsal anlamda sahiplenen Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi ve destekleyen Trabzon Büyükşehir Belediyesi'ne teşekkür ederiz. Kurumlar adına da özellikle Trabzon Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Emin Âşıkutlu ve Trabzon Büyükşehir Belediye Başkanı Murat Zorluoğlu, ayrıca en az onlar kadar kurumlar adına çalışmaları takip eden İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü Doç. Dr. Süleyman Gür ve Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanı Erdem Zekeriya İskenderoğlu beylere müteşekkirimiz. Projeyi yoğun akademik çalışmaları ve çeşitli sorumluluklarına rağmen sahiplenip yürütücülüğünü yapan Doç. Dr. Selim Demirci ve araştırmacı olarak sahada çalışan Doç. Dr. Eyüp Öztürk, Doç. Dr. Şenol Saylan, Doç. Dr. Fatih Topaloğlu, Doç. Dr. Süleyman Gür ve Öğr. Gör. Ahmet Cevdet Karaca beyefendilerin emekleri önünüzdeki çalışmayı ortaya çıkarmıştır. Bu çalışma fakültemizden ve ihtisas kursumuzdan mezun öğrencilerimizin de yer aldığı proje olması hasebiyle de bizim için ayrı bir anlam taşımaktadır. Bundan dolayı projeye katkı sunan lisansüstü

bursiyer öğrencilerimiz Fatma Rabia Nur Düzenli, Serpil Arslan ve Cansel Akgül'e müteşekkirimiz. Projemizin teknik sorumluluğunu üstlenen yönetmenimiz Murat Davulcu ve asistanı İdris Akyüz beylere de özverili çalışmalarını için teşekkür ediyoruz. Metinlerin dökümünde bazı bölümlere göz atarak bizlerle fikirlerini paylaşan sayın Mustafa Çil, Murat Ustakurt, Abdulkerim Malkoç, Mahmut Ayyıldız, Murat Arif Güney, Nur Kübra Demirci, Ayşegül Balık, Sema Berber, Merve Vildan Ata ve Semih Aras'a da teşekkür borçluyuz.

Hassaten bizlerle görüşmeyi kabul eden, evlerinde, köylerinde, çalıştıkları kurumlarda bizleri ağırlayan hocalarımıza şükranlarımızı sunuyoruz. Son olarak "Trabzon'u hocalarla anılan bir şehir" hâline getiren tüm büyüklerimizi de hayırla yâd etmek istiyoruz. Zira arkalarında; şahsiyetli duruşlarıyla, dinmek bilmeyen gayretleriyle, bereketi günümüze kadar ulaşan talebeleriyle ve eserleriyle kendilerinden bahsedilecek temiz bir hayat bıraktılar. Ahirete irtihal etmiş olanlara rahmet, hayatta olanlara da sıhhat ve afiyet diliyoruz.

Trabzon 2023

Doç. Dr. Süleyman GÜR

İslâmi İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü

Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Proje Yürütücüsü

Fikret Latifoğlu

1944(1940) yılında Trabzon/Tonya'da doğdu. Hafızlığını ve ilkokulu Tonya'da, imam- hatip lisesini Trabzon'da bitirdi. Ta'lim, tecvid, tashih-i huruf kursunu Hafız Nurettin Durmuş'tan, ilm-i aşere kıraatını Hafız Murat Köseoğlu'ndan alarak mezun oldu. İstanbul Nuruosmaniye Camii başımamı Hafız Hasan Akkuş'un rahle-i tedrisinde bulundu.1966 yılında Tonya Merkez Kur'an Kursu muallimi olarak göreve başladı.1971 yılında Ankara'ya geçti. Çankaya Merkez Camii, Arslanhane Camii, Bahçelievler Camii ve Hacıbayram Camii imam-hatibi olarak görev yaptı. 1990 yılında Almanya'da altı yıl, yine Almanya, Belçika, Avusturya, Fransa devletlerinde kısa süre Türk Devleti'ni ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nı temsilen din görevlisi olarak başarılı hizmetler verdi. Gerek yurt dışında gerekse Türkiye'de görev yaptığı yerlerde birçok talebe yetiştirdi. Yetiştirdiği talebelerden kur'an kursu hocası, müezzin, daire başkanı, müfettiş ve müftü olarak görev yapanlar vardır. Yaklaşık 45 yıllık bu kudsî hizmetin çeyrek asırlık bölümünü Ankara Hacıbayram Camii imam ve başımamı olarak başarıyla tamamladıktan sonra yaş haddinden 2009 yılında emekliye ayrıldı. Her ne kadar emekli olduysa da din hizmetlisinin emeklisi olmaz düşüncesiyle Diyanet İşleri Başkanlığı'nın onayı ve Ankara Müftülüğü'nün yönetiminde yine din görevlisi olarak atanmış meslektaşlarına tashih-i huruf kursu ayrıca özel isteklilere de Kur'an eğitimi vermekte olup devamı için Allah'tan sağlıklı ömür dilemekte...

Görüşme Selim Demirci tarafından Ankara'da bulunan
Diyanet Emeklileri Derneđi'de gerçekleştirilmiştir.

Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönen Dinî Hayat başlıklı projemizin görüşmelerine devam ediyoruz. Bugünkü mülâkat için Sayın hocamız Fikret Latifoğlu’yla birlikteyiz. Emektar hocamızdan Karadeniz’de ve Tonya yöresindeki dinî hayatla ilgili tecrübelerini, aktarımlarını dinleyeceğiz. Hocamıza öncelikle bizle görüşmeyi kabul ederek projemize destek verdiği için çok teşekkür ediyor ve sözü daha fazla uzatmadan hocamıza bırakıyoruz.

Sayın Hocam, kısaca bize kendinizi tanıtır mısınız?

Öncelikle Trabzon’umuzdan Ankara’mıza hoş geldiniz. Bendeniz Hafız Fikret Latifoğlu. 1940 tarihinde Trabzon Tonya Karşular Mahallesi’nde doğmuşum. Resmî doğum tarihim 1944. 1950’li yıllarda Kur’ân-ı Kerîm’le tanıştım. Babamın, ağabeylerimin ve özellikle de annemin gayretiyle yolum hafızlık yoluna nasip oldu. Ancak şu kadarını vurgulamak isterim ki bizim köyümüzde, o zaman köydü, Karşular Mahalle’mizde her yıl 15-20 hafız mezun olurdu. Ben o köyün en son hafızlar zincirindeyim. Benden sonra toplu hafız mezuniyeti köyümüzde olmadı. Fert fert olmuşsa da bilmiyorum. En son kurbanlar kesilerek merasimi yapılan, hafızlık dinlettik dediğimiz gün bize nasip oldu. Daha sonra Kur’ân-ı Kerîm’e başladım sıbyan mektebinde. Sıbyan mekteplerinde değerli hocalarımız, gariban hocalarımız isimlerini saysam epeyce fazladır. Bizim yaylacılık geleneğimiz vardı. Gümüşhane, Erzurum, Erzincan yaylalarına gidip gelmede altı sene yazın yayla, kışın Kur’ân-ı Kerîm olmak üzere devam etti. Böylece 5-6 sene hafızlığa başlama ve devam etme şansım ertelenmiş oldu. Daha sonra nasip oldu 1960’lı yıllarda hafızlığımı bitirdim. Ancak hepsini saymakla beraber hafızlık yaptığım hocaların başında Cemal Hafız yer alır, annemin akrabası olur, onunla başladım. Merkez Camii İmamı Muzaffer Hafız’la beraber devam ettim. Yine aynı caminin sonra müftü vekili olan vaaz hocası Ali Topal Hoca’da devam ettim.

Derken hafızlık bitti ama bizim okuma azmimiz veya ailenin hevesi bitmedi. Yurt dışında, Mısır’da okumam üzerinde düşünülürken en son Trabzon’da Ali Haydar Efendi’de okumaya karar vermiştik. Ama sonra Ali Haydar Efendi’nin de ilk talebelerinden olan Hafız Nurettin Durmuş’a ta’lim, kıraat, tecvid ve tashîh-i hurûf okumak üzere 1959 tarihinde intisap ettim. O arada bir altı ay kadar da İstanbul Nuruosmaniye Camii baş imamı Hacı Hafız Hasan Akkuş Hocaefendi’nin rahle-i tedrisinde bulundum. Tonya’ya döndüm ve icâzetimi aldım, sonrasında ise askere gittim. Askerden dönmeden Tonya’da kadroya geçmem söz konusu oldu. Kur’an kursu öğretmeni olarak atandım. 1960’lı yıllarda dört sene kadar Tonya Merkez Kur’an Kursu öğretmenliği görevini ifâ ederken Ankara’ya naklim söz konusu oldu. Nasip oldu, Ankara’ya Çankaya Merkez Kur’an Kursu öğretmeni olarak atandım. Aynı kadroyla Hacı Bayram Veli Camii’ne nakledildim. Yani idare öyle lüzum gördü. 1971-72 tarihlerinde Hacı Bayram Veli Camii’ne intisap ettim. 2-3 sene Kur’an kursu öğretmeni kadrosuyla imam-hatiplikte vekâlet ettim. Daha sonra imam-hatip lisesini dışarıdan bitirerek mezun oldum. Ve asaleten imam-hatipliğe atandım. Kısa hatlarıyla, 1990’a kadar Hacı Bayram Camii’nde imam-hatiplik yaparken yurt dışı imtihanlarına katıldım. 70’li yıllarda imam-hatip olarak 90’lı yıllarda da 6 sene yurt dışı görevi yaptım. Yurt dışından döndükten sonra kısa bir dönem Tusaş Camii’nde iki vakitli mescitte görev yaptım. Tekrar eski görevime, Hacı Bayram Veli Camii’ne alındım. Yani Hacı Bayram Veli Camii’nde imam-hatip kadrosuyla ki Kur’an kursu öğretmenliği kadrosu da bunun içinde 25 sene görev yaptıktan sonra 2009 yılında resmî yaşıma göre

yaş haddinden, biyolojik yaşıma göre 5 sene daha sonra olması gerekiyordu, emekli oldum. Emekli olmadan evvel bir görevim vardı. Emekli olduktan sonra görev yirmiye çıktı. Şükür Mevlâ'ya şu bulunduğumuz ortamda imam-hatipli arkadaşlarımıza tashih-i huruf kursu vermek üzere birkaç sene devam ettim. Yeni Mahalle'de aynı görevi arkadaşlardan biriyle beraber yürüttük. Kocatepe'de 3 sene aynı görevi yaptım. Pandemiden sonra ara verdik. Şimdi ise bu göreve henüz yeni bir adım atmak üzere bekliyoruz. Müftülerimiz eleman gönderirlerse devam edeceğiz.

Hocam özgeçmişinizde yakın dönem dinî hayat açısından kritik süreçler, önemli noktalar dinledik. Ama biz Tonya'ya, köyünüze, doğduğunuz eve geri dönelim. Hafızlık sürecinizden bahsederken özellikle "annemin desteğiyle" dediğiniz bir cümle kurdunuz. Anneniz ve babanızdan bahsederek başlayabilir miyiz?

Hafız olmak, hafız kalmak, hafız ölmek çok büyük bir meziyet. Ama onun temel taşları unutulmaz. Annem bir melek, babam daha sert mizaçlıydı. Babam sert giriyordu virajlara, annem ise el altından koruyordu. "Evladım! Oku hem kendini âzat eyle hem beni âzat eyle" diye bir tabiri vardı hiç unutmam. Okumam için gizli gizli beni koruyor, yedirip içiyordu. Babamdan kaçırıyordum ki o zamanlar hafızlık yapan herkesin böyle sıkıntı çektiği günler vardır.

Hocam babanız daha çok işle uğraşmanızı mı istiyordu?

Yani babam köyün muhtarıydı. Otoriter, çok yönlü bir insandı. Babam zoraki okuyacaksın derdi. Annem ise yalvararak beni okşayarak severek bunu yapardı. Bizim de gençlik havası, o gittiğimiz yaylalarda 5-6 sene kışın okuyup yazın bırakmak okumadaki hevesime engel oldu. Altı seneyi hiç unutmuyorum. Malımız vardı. Mesela, davarımız vardı 600-700 kadar. Her bahar giderdik 5-6 ay kalır gelirdik. O benim okumama çok engel oldu. Ama netice nasip oldu tekrar bir altı ay ara vermek, karar vermek suretiyle hafızlık bitmişti ki annemin beni babamdan gizli koruması, gizli yerlerde bana yemek getirmesi çok değerliydi. On bir tane ineğimiz vardı. Her ineği sağıp geldiği zaman beni uyandırıyor, kalk diyordu. Ateşteki bir bakır tavaya 200-300 gram tereyağı koyardım. O, ateşin kenarında erirdi. Her gelmesinde uykuda inekleri sayardım. İneklerin sağılması bittiyse kalkardım, o yağa buğday ekmeğiyle banarak yedikten sonra Kur'an-ı Kerim'i sırtıma alarak bu ovada Gümüşhane'nin, Erzurum'un yaylalarında ineklerin peşine çoban olarak giderdim. Kur'an-ı Kerim'i bazen okurdum bazen yastık olarak başımın altına koyar yaylada uyurdum. Bunlar unutulmaz günlerdi. Annemin büyük gayreti vardı. Ruhu şâd olsun.

Sayın hocam annenizin okumaya sizi teşvik etmesinde aileden birilerinin hoca olmasının etkisi mi var yoksa okuyanları gördüğü için mi böyle istekliydiniz. Anneniz neden bu kadar fazla hafız olmanızı istiyordu?

Şimdi unuttuğum bir geçmişi arz etmek isterim. İlk defa beni elimden tutarak kocakarı nenem dediğim babaannem, -elinde de bastonu vardı- ile beraber bir km uzaklıktaki Hoca Kocaman Mehmet amcaya gittik. Evladım, bu çocuğu okut! Belki öldüğümüzde veya ölmeden evvel bize Kur'an-ı Kerim nasip olur dediğini hatırlıyorum. İşte o gün beni ona teslim etti ve o gün benim için bir başlangıçtır. Kur'an-ı Kerim'le ilk tanıştığım da gündür ayrıca. Kısa zamanda da Kur'an-ı Kerim'e çıkmıştım. Yıllar sonra Trabzon'da ta'lim okurken babaannem hastalandı. Beni Tonya'ya celbettiler ve yedi gün gece-gündüz cüzî ihtiyaçlarım haricinde babaannemin yanı başında Kur'an-ı Kerim okumam nasip oldu. Böylece o niyeti de orada tahakkuk etti, onu da hiç unutmam. Hanım nene

derdik ki babamın annesiydi. İlk defa beni o başlatmış, hafız olmak üzereyken devamında da annem teşvik etmiştir.

Annem çok değerli bir ailenin evladıydı. Trabzonlu'nun tanıdığı Prof. Dr. Celal Baki'nin dedesi benim dayımdır. Annem onun kız kardeşiydi. İlim yönünden onlar daha zengin ve engindi. Annemin okuma yazması yoktu ama yaşantısıyla, Kur'an'a hizmetiyle, din-i mubîne hizmetiyle çok başkaydı. Namaza da beni kocakarı babaannem alıştırdı, annem devam ettirdi. Her ikisini rahmetle anıyorum. Herkese öyle anne baba nasip olmasını diliyorum ve bütün ölmüşlerimize rahmet diliyorum.

Hocam, kendi ailenizden bahsettiniz ve köyünüzdeki toplu hafızlık yapma geleneğine değindiniz. Hatta onun son halkasından olduğunuzu belirttiniz. Şöyle bir şey sorsak, köydeki bu süreci teşvik edici ne olmuş yani nasıl başlamış olabilir?

Köyümüzde ticaret yok, arazi belli. Gurbet hayatı yaşanırды hep. Yani bizim köyümüzden büyüyüp delikanlı olup da Zonguldak maden ocağına gitmeyen çok az kişidir. Gitmeyen biz gibi birkaç kişi kalıyor, onlar da hafız oluyor çünkü başka bir çalışma ortamı yok. Ya Zonguldak'a maden kömür ocağına gideceksin, orada da hastalanıp kısa bir zaman sonra öleceksin veyahut da başka bir meslek dalı bulacaksın ki bunlardan bir tanesi de ailenin isteğiyle bize nasip oldu. Ya hafız olmak veya Kur'an kursuna gitmek, sıbyan mektebine gitmek yani din-i mubîn-i İslâm'a hizmet yoluna girme olacak ya da Zonguldak maden ocağı veya dağda çoban olma durumu vardı.

Yani bu geleneğin sizde son olup azalmasında yeni iş imkânları, meslek gruplarının doğması mı etkili oldu?

Sanırım öyle oldu. Mesela bizim komşu mahallemizde üniversiteyi kazanan iki kişi vardı. Biri Ankara Fen Fakültesi'ni bitiren Prof. Hilmi Hacısalioglu, biri de Samsun'a fizik öğretmeni olarak atanmış Feyzi Köksal'dı. O zamanki şartlarda üniversiteye giden şu çocuk diye parmakla gösterilirdi. Eğer ben hafızlık yolunu seçmeseydim ailenin yapısı da onu gerektiriyordu, biz de o yolda gidecektik. Yani ya maddi imkânı olmadığı için okumuyorlardı ve gurbet hayatını veya benzer yolları seçiyorlar yahut da çok azı okuyabiliyordu. Ama şu anda sayıları yüzlerce değil binlere ulaşan Tonya gibi küçük bir kasabada üniversite mezunu olanlar var. Yüzlerce ilâhiyat mezunu olanlar, onlarca müftümüz var.

Hocam normalde biz başka hocalarımızın hafızlık serüvenlerini dinlerken şöyle cümleler duyuyoruz: "Şu hocada başladım, hafızlığı yaptık ve icâzeti aldık." Ama sizin hafızlığı böyle tek bir hocadan tamamlama imkânınız olmadı. Cemal Hafız, Muzaffer Hafız, Ali Topal Hoca gibi hocalardan bahsettiniz. O süreci bize anlatır mısınız? Yani o hocalarla ilgili zihninizde neler var, üslupları nasıldı, ders okutma yöntemleri nasıldı? Sabahtan akşama kadar onların bulunduğu mekânda mı bekliyordunuz? Yani hafızlık serüveniniz ve hafızlık hocalarınızdan bahsedebilir misiniz?

Hafızlığa Cemal Hafız'da başladım. Eğer bir gün ders yapmamış isem hocama giderdim, derdim ki: "Hocam bugün bir iş var mı bana verecek?" Çayır-çimen vardı yani kendimi affettirmek için onun hizmetini yapardım. Ya ders okuyacaksın ya da hocaya hizmet edeceksin. Onun da hizmet alanı vardı, onu hiç unutmam. Hangi saatte dersimizi yapmışsak o saat giderdik, gün gelirdi sabahtan

akşama kadar hocanın yanında kalırdık, gün gelirdi erken dersimizi yapmışsak ertesi günün dersini hazırlardık ki hafızlık yapanların bilmelerinde fayda var. Bir gün evvelden, akşam yatmadan evvel yarın okunacak dersi yapmamız lazım, ezberlememiz lazım. Ondan sonra yatacağız. Sabahleyin o hazır dersi gözden geçirip, çok erken saatte hocanın huzuruna gidip o dersi vermemiz lazım, verdikten sonra bir sonraki gün dersine hazırlık için orayı bırakmak lazım. Eğer dersimizi vermemişsek hocanın yanında kalırdık, hem ders çalışırdık hem de onun hizmetlerinde, çayırında-çimeninde hizmet ederek, çalışarak kendimizi teselli ederdik. Tabii çalışıp hafızlık yapan arkadaşlarımız vardı. Fakat son halka derken o zamanki arkadaşlarımızın isimlerini vermek istemem çünkü hepsi hemen hemen işi devam ettirmedi. Bizim devam ettirmemiz de kendi kabiliyetimizden ziyade ailenin isteğiyle oldu çünkü bir başka alan açmadılar. Hafızlık yapmak zorunda kaldım. Ve de iyi de oldu. Mesela 10-15 arkadaşla başladık. Hafızlık cemiyeti bize nasip oldu. Dediğim gibi benden evvelki yıllarda her sene mutlaka 15-20 hafız bizim mahallede mezun olurdu.

Tabii konuştuğumuz, hatırladığımız başka şeyler de aklıma geliyor. Sıbyan mektebinde okurken perşembe günleri ikinci vaktinden sonra ve cuma günü tatildi, caminin kapısına çıkardık ve hocamızın elinde bir uzun çubuk olurdu. Onu yerden yukarı kaldırıp indirene kadar bir şeyler söylerdi. Talebeler de o çubuk yere inene kadar bir ağızdan âmin derdi. 50-60 talebe böyle yapardı. 5, 8, 10 yaşında talebelerdik. 12 yaşından fazlası yoktu. Kızlar bir tarafta erkekler bir tarafta böyle bir talebe ortamı vardı. Sonradan öğrendik ki Hoca salâten tuncinâ duasını okurmuş. Biz de ona âmin dermişiz. Şunu vurgulamak gerekiyor; Tonya bir vadi şeklinde yerleşimi olan bir yerdir. Karşılıklı olan her iki tarafta da 5-6 mahalle vardır. 50 sene önce öyle bir dönemde her mahallede perşembe günü, ikinci vakti "Âmin" günüydü. O gün talebeler de çoğalırdı. Çünkü o gün ufak tefek şeker gibi hediyeler de verilirdi. Orada o talebelerin âmin sesleri Tonya'da bir yankı yapardı ki unutulacak bir ortam değildi. O ayrı bir atmosferdi. O âmin grubuna katılmak için yeniden talebe olmak isterdim.

Hocam bu dediğiniz şeyler siz 40'ta doğduğunuza göre 1950'den önce oluyor değil mi?

1950'den önceydi. Küçük yaşta o zamanlar öyle bir dönemdi ki malum, siyasi bir tabir kullanmak istemem, o kısıtlı dönemde jandarma geliyor korkusu vardı. Çünkü Arapça okumak yasaktı. Hocamız da rahmetli gariban insandı, Köseoğlu Yusuf Hafız. Onu hatırlıyorum. Jandarma geliyor düşüncesiyle gizli okurduk fakat bir gün hava soğuk soba yanıyor, soba yakmak için de her talebe bir çubuk odun evinden alır gelir, kırar, soba yakar, ısınırdık, birden jandarmalar geldi. İki tane jandarma geldi. Hocamızın jandarmaları gördüğü zamanki titremesini, korkusunu, o ortamı asla unutamam. Fakat o jandarmalar için farkında çünkü kursu kapatmaya geldiler endişesi var o zaman, jandarmalar şöyle yaptılar: "Hocam, korkma! Aman dikkat korkma! Biz burada beş dakika ısınalım sobanızda bize müsaade edin, peşko derlerdi o zaman, o yanarken burada ısınalım gidelim. Bizden size zarar gelmez." dediği zamanki hocamın sevinmesi, sevincini tekrar görmek isterdim.

Hocam jandarma o zaman görmezden geldi yani.

O jandarmalar bir baskın yapmadı. Kursu kapatmadı. Isınıp gidelim dediği zaman da onlar Cennet-i Muallâ'yı elde etti kanaati bende hâlâ var. İnşallah.

Hocam Köseoğlu Yusuf Hafız köyünüze nereden geldi?

Köyde caminin hemen yanında bir mahallede oturuyordum. Köseoğlu Yusuf Hafız daha çok o sıbyan mektebinde bize hocalık yapardı. Sonra Hasbi Kalyoncu amca vardı. Daha sonra Kocaman

Mehmet amca vardı. Köseoğlu olan yine Mehmet amca vardı. Hepsine Allah rahmet eylesin. Ama 45 sene görev yaptım. Bunun 25 senesi malumdur ki camide geçti, bunu ifade etmiştim. Dine dair yani ibadet yaptığım sûrelerin, duaların altyapısı o sıbyan mektebine aittir. Namaz kılmayı, 32 farzı orada öğrendim. Daha sonra ne öğrenmişsem oradakilerin üzerine bina oldu. Sıbyan mektebi deyip de geçmemek lazım, o sıbyan mektebinde ayrı bir üniversite bitirdim, bitiriyorduk dememiz yanlış olmaz. Aynı zamanda o hocalarımızın da karnı açtı, ayakları çıplaktı, elbiseleri yırtıktı, onları da görür gibiyim.

Allah hepsine rahmet eylesin. Hocam bu Yusuf Hafız'la ilgili gençliğinizde filan kulağınıza çalınan, kimlerden okumuş olduğuna dair bir bilginiz var mı?

O kadarını bilmiyorum.

Cemal Hafız, Muzaffer Hafız onların hocalarıyla ilgili bir şey var mı?

Hayır, onları da derinlemesine bilemiyorum ama yine mahallî hocalardan okumuşlardır zannediyorum. Mesela Cemal Hafız bizim mahalledeydi. Orada Sait Hoca vardı yine bizim dayı tarafından, onun babası Ahmet Hafız varmış, onda okuduğunu söylerlerdi. Muzaffer Hafız ve Ali Topal aşağı mahalledendi, şimdi Karasu Mahallesi derler, o mahallede var olan hocalardan okuyup bitirdiler sanırım. O kadar derinliğini bilmiyorum. Benim doğduğum zaman kulağıma dedem ezan okumuş. 1940-42'de de ölmüş. Komandara diye bir yer vardı, Vakfıkebir'in bir köyüydü; şimdi mahallesi olur. 15 km yürüme gidip yürüme gelip, orada hafızlığını yapmış. Babamın babası olan dedem Ali Hafız. Arması şöyle, tüfeği şöyle Rus Harbi'nde bizim mahallenin muhtarıydı. Ruslara karşı Türklere karşı Ruslardan mesul bir pozisyondaydı. Hatta muhacirlik zamanında Tonya'dan herkes çıktı, Ordu'ya kadar, Samsun'a kadar gitti. Kimisi öldü kaldı. Daha sonra kimisi geri geldi ama dedem mahalleyi terk etmedi. Ara sıra Ankara'dan Tonya'ya gittiğim zaman arkadaşlar derler "Ya ne işin var, niçin geldin?" Ben de derim ki: "Dedem burayı terk etmedi ki ben terk edeyim."

Hocam dedeniz hafız...

Hafız.

Ve muhtar...

Muhtar.

Babanız...

Babam da muhtar ama hafız değil.

Yani ailenizde sanki böyle hem idari bir yetenek ve istidat hem de ilmî bir merak var. İki damar var sanki hocam.

Şimdi damarı ikiye bölersek şöyle ki; baba tarafımda dedem hafız ama onun dedesi hafız değil. Dedem hafız ancak anne tarafı dinî ve ilmî yönden daha zengin. Baba tarafımda biraz daha avamilik ağır basar. Biz aslında, bu vesileyle arz etmiş olayım, Buhâra'dan, Semerkant'tan gelmiş bir ailenin uzantısıyız. Buhâra'dan Konya-Karaman'a gelmişiz, sonra Merzifon'da ikiye, üçe bölünmüşüz. Bir kısmımız Tokat'a gitmiş, bir kısmımız Karadeniz'e gelmiş, bir kısmımız orada kalmış. Biz de

Karadeniz'e gelenlerden birisiyiz. Semerkant'tan gelen bir ailenin uzantısı olarak dine yatkın bir şeyimiz var ama dedemden başka hafız benden önce yok. Benden sonra oğlum da hafız-kurrâ oldu aynı zamanda. Şimdi Diyanet Akademisi'nde öğretim görevlisi.

Hafızlık bittikten sonra ta'lim ve daha açık bir ifadeyle Kur'an-ı Kerim konusunda ihtisaslaşma süreciniz var. Hafız Ali Haydar Özak Hocaefendi merhumda okumaya niyetleniyorsunuz ama onun talebesinden okuyorsunuz.

İşte o arada şöyle oluyor, ailecek Trabzon'a gitmek ve Ali Haydar Efendi'de okumak üzere karar veriyoruz. Fakat dayım Kazım Hafız'ın, annemin ağabeyi Kazım Hafız, manifatura dükkânı var. Sık sık gidiyor Trabzon'a alışveriş yapıyor. Alışveriş yaparken, dedim ya dayı tarafım biraz daha ibadet yönünden sağlam, camileri geziyor. Bir camide namaz kılıyor. Ortahisar Fatih Büyük Camii olarak geçer, işte o camide imamın peşinde namaz kılıyor. O da Hafız Nurettin Durmuş. O günlerden önce Rize'de Kur'an öğretmenliği yapıyormuş. Daha sonra oranın imamı emekli olunca onu oraya alıyorlar. Dayım da peşinde namaz kılıyor. Geliyor Tonya'ya diyor ki "Hafız Ali Haydar Efendi'ye değil onun talebesi olan Nurettin Hafız'a verelim. Yeni bir Kur'an kursu da açtı, hem imamlık hem de Kur'an öğretmenliği yapıyor. Ona verelim." Dayımın teşvikiyle hocayı değiştiriyoruz. Biraz bende de merak artık artıyor çünkü Kur'an-ı Kerim'in lezzetini aldıktan sonra o eski kaytarmalar, kaçmalar, kovalamalar bitiyor ve bizim yolumuz budur diyoruz.

Trabzon'a varınca resmen Nurettin Hoca'nın talebesi oluyor isem de fiilen Ali Haydar Efendi'nin peşinden de ayrılmıyorum. Mesela, ruhu şâd olsun, bir gün Zağanos Köprüsü'nde karşılaşıyoruz. Yolun ortasında, bir de kulaklığı vardı, o bana doğru geliyor, ben daha çabuk gittiğim için ona yetişiyorum. Diyorum ki, Hocam bir sorum var. Yani istifade etmek için kendisinden hocam bir sorum var diyorum. Birkaç kere sormuşum, o da biliyor ki bu bir şey soracak. "Buyur evlat!" diyor. "Hocam senin talebelerden Trabzon'da, isim vermeyeyim, bir tanesi şu kelimeyi şöyle okuyor, bir tanesi böyle okuyor. Sizce doğrusu hangisidir?" Diyor ki: "O tarif ettiğine göre ikisi de yanlış okuyor doğrusu şudur." "Hocam siz telaffuz eder misiniz?" diyorum ben de. "Ard/ الأَرْضُ" kelimesi, "مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ" ma fi's-semâvâti ve ma fi'l-ard" ayetindeki "Ard/ الأَرْضُ" kelimesinde vakfedeceğiz. Onu şöyle tarif ettiğini hatırlıyorum... Kopararak sekt yapmak da doğru değil, Dad ile Ra harfini birbirine karıştırmak da doğru değil. Yani ben köprünün üzerinde o kelimeyi hocamdan alıyorum. O da tabii güzel telaffuz ediyor, şu anda aynıısını yapamayacağımdan eminim o bakımdan yapmıyorum ama ...*

Bizim ta'limimiz, Trabzon'da Ali Haydar Efendi sülbü, neslinin okuma tarzı şudur; Sübhaneke'den başlamadan evvel en az 3-9 ay mehâric-i hurûf dediğimiz tashih-i hurûfta her harfi kendi bölgesinde, kendi mecrasında telaffuz eder harekesiyle, şeddesiyle, cezmiyle, meddiyle teker teker okurduk. Mesela Elif'le Be'yi okuyacağız değil mi, aslında yazılışı ba'dır. "Elif, Bâ ilen üstün Ebb" bu cümlede Elif'in, Fe'nin, Lam'ın telaffuzu ile "Bâ ilen" kısmında çekme tarzı, ağzın açılması ve de "üstün olduğu zaman nasıl okunur ebb" kısmıyla bir kelimedede birkaç harfi de halletmiş oluyorduk. Bu şekilde 28-29 harfi en erken bitirenlerden birisi benim, üç ayda bitirdim. Mesela Elif ile Kaf cezmi edildiği zaman nasıl okunur, içeriği budur, açılımı budur... Dudaklar ileride mi geride mi diye dudak ta'limini de hallederdik. Bu şekilde tashih-i hurûf bittikten sonra Allahu ekber, "Sübhane-kellâhümme ve bihamdik" diye başlarız ve işte o zaman ta'lim başlar ve Amme cüzü, Tebareke cüzü, Fetih sûresi, Rahman sûresi, Yâsîn sûresi bittikten sonra Bismillah der Fatihâ'dan başlar hatm-i

* Hocamızın telaffuz ve okuma biçimi videonun kaydından dinlenebilir.

şerif bitene kadar devam ederdik. Günde 10 cüz bir sayfa tertîl tarikiyle medlerin, şeddelerin, gun-nelerin, harflerin azami tutulma, telaffuz ölçülerine uymak şartıyla okunurdu. On cüzden sonra 20. cüze kadar günde beş sayfa tedvir tarikiyle, vasat yani ne tertîl ne hadr arasında bir okuyuş, medlerin yarıya düşmesi şeklinde böyle hepsinde bir tasarruf var, okunurdu. 20. cüzden de son cüze kadar hadr tarikiyle günde yirmi sayfa okurduk. Bunları ezber okurduk yüzüne değildi. Ezber olmak suretiyle ta'lim biter. Bittikten sonra Nurettin Durmuş Hoca bize Nâs sûresinden başlayarak her sûrede farklı bir makamı okutturdu. Mesela Nas sûresi Hüzam'la, Felak sûresi Neva'yla İhlas sûresi bir başka makamla derken Fil sûresine kadar kaç tane makam sığdırabilirsek o kadar makamı da bize vermişti. İşte o zenginliği nedeniyle Nurettin Hoca'yı seçmiştik. Ali Haydar Efendi onlara fazla girmiyordu, rahmet olsun her ikisine de. Nurettin Durmuş Hocam da hac dönüşü ha-vaalanından Türkiye'ye gelmek üzereyken öldü ve orada kaldı.

Allah rahmet eylesin hocam. Zağanos Köprüsü'nde Ali Haydar Hocaefendi'yle karşılaşıyorsunuz, ona bir şey soruyorsunuz. Şimdi ben ilim talebesi olarak şunu merak ediyorum. Normalde kurrâ hocalarımızda bir otorite vardır, ciddiyet vardır. Şimdi Ali Haydar Hocaefendi'ye soru sormanızda onun müsamahası mı var sizin cesaretiniz mi?

Şöyle şimdi burada bir cesaret de var, hocamızın hoşgörüsü de var. Çarşı Camii'nde olsa gerek bir camideki bir programda, ben de talebeyim orada, o zamanki yaşımıza, sesimize bakarak beni davet ettiler ve orada bir aşr-ı şerif okudum. Ali Haydar Hocaefendi orada beni ilk defa dinliyor ve ondan sonra beni sever oluyor. Biz de onun yanından, etrafından fırsat buldukça ayrılmamaya çalışıyoruz. Bizim kursta işimiz bittikten sonra onun kursuna gidip, uzakta oturup dinlerdik. Yani kursta dinlemek, bulduğum gördüğüm yerde bir soru sormak; bu tabii her talebenin yapacağı iş değildi. Fakat her talebe buna cesaret edemeyeceği gibi her hoca da buna hoşgörüsüyle bakmayabilir. Zağanos Köprüsü üzerinde ben bir kelimeyi ki bu onlardan bir tanesidir, ona sormaya cesaret bulmuşum, hocam da buna zaman ayırıp bana cevap verebilmiş. Bu az bir zenginlik değildi.

Evet o köprü kısmıyla devam edebiliriz hocam. Ali Haydar Hocaefendi'yle ilgili başka anınız var mı bize anlatabileceğiniz veya Nurettin Durmuş Hocaefendi'yle ilgili de olabilir. Onlarla ilgili zihninizde kalan bir şey varsa dinleyebilir miyiz? Ders yöntemleri, size muameleleri, başka talebelerle ilgili neler anlatabilirsiniz?

Çok gezen mi bilir çok okuyan mı bilir tabiri var ya, okumak güzel ama gezmek de az güzel değil. Seneler geldi geçti. Trabzon'da o zamanki talebe ortamında çok fazla hatıram kalmadı çünkü biz fazla fırsat bulup gezemezdik. Ancak gezsek de işte bu gibi şeylerle meşgul olurduk. Sonra büyü-dük, tabiri caizse adam olduk. Ankara'ya imam olduk. Ali Haydar Hocaefendi de emekli oldu. Bu-rada bir ablası vardı Aşağı Ayrancı'da. Yılda bir ay iznini ya Ankara'da geçirirdi veya Gümüşhane'de müezzin olan Salih diye bir talebesi vardı, onun yanına geçirirdi. Ama çoğu zaman Ankara'daydı. Ali Haydar Hocaefendi Ankara'ya geldiğinde Hacı Bayram'ın imamı olarak da onun torun talebesi olduğumuz için onu bırakmazdık. Her gün saat onda buluşur, yatsıya kadar Hacı Bayram'da bü-tün namaz aralarında beraber bulunurduk. Nasıl bir zenginlik olduğunu tahayyül edin. Fakat o günlerde unutamadığım başka bir şey var. Her gün bana çıkartıp 20 lira verirdi Hacı Bayram'da. Asla sen veremezsin, vermişsem de bir defa vermişimdir, daha nasip olmadı. Benim misafirimdi fakat yemek ondandı. 20 lira para verirdi bana tabii, öncesinde öğretmişti bana. Sen bilirsin evlat yapacağımı derdi. Giderdim 20 liraya kaşar peyniri ve pide yahut da yoksa ekmek alırdım. Gelirdim,

bizim bir odamız vardı orada arkadaşlar çay demlerlerdi. Ali Haydar Hocaefendi'yle bir ay burada bulunduğumuz zaman içerisinde öğle yemeği yemedik, her gün kaşar peyniri, pide, çay şeklinde geçirdik. O rahatlığı da hiç unutmam. Bir gün dedi ki: Falan yerde yarın buluşalım. Dedim ki, orası randevu yeri. Bir pasta salonu vardı, Ulus mevkiinde Akman Boza Salonu diye. Orada buluşalım dedi. Hocam orada gençler toplanır, randevu verirler. Böyle bir ortamdır. Benim randevu dediğim anlam farklı onun kastettiği farklı. Bunun üzerine bana dedi ki: "Evladım ben de sana randevu verdim ya!" Saat onda buluştuk, çayımızı içtik, bozamızı içtik. Böylece bir gün benim misafirim oldu ve o gün benim oğlum doğdu, çıkarttı elli lira para verdi bana. Sene 1973, 50 lira para verdi! Dedi ki: "İlk hediye benden olsun!" Ben de "Hocam, hediyeniz onun ismi olsun, para değil," dedim. Önce babamın ismini sordu, onu koyalım dedi ama onun ismini yeğenlerime koyduk, deyince dedemin ismini sordu, Ali Hafız dedim. Sonra da hocanın ismini koyalım dedi. Onu da diğer çocuklardan birine koyduğumu söyledim, Nurettin Durmuş Hoca'yı kastetti burada. O zaman dedi ki: Bu evladımıza hoca dedenin ismiyle baba dedenin ismini koyalım, Ali Haydar olsun!

Sayın hocam Trabzon'un merkezinde ta'lim okuyup istifade ettikten sonra bir Kur'an kursu hocalığı süreciniz var Tonya'da. Göreviniz ne kadar devam etti ve o sıralarda neler yaptınız?

Nurettin Hoca'mdan mezun olurken o arada bir İstanbul'a Nuruosmaniye'ye, Hasan Akkuş'a gittim geldim, bu ailemin isteği dışında oldu. Babam da hocam da beni bıraktı gitti diye gönül koydular. Döndükten sonra hocamın gönlünü alana kadar, hocamdan mektup alıp babamın da beni affetmesini temin edene kadar epey zahmet çektim. Hocam şunu yazdı, hâlâ durur o kartvizit. Abdurrahman abi, babama, "Hafız Fikret'i ben affettim senin de affetmeni reca ediyorum." dedi. Reca tabirini hiç unutmam. Ben böylece Trabzon'dan Tonya'ya gittim. Nurettin Durmuş Hocam bizi mezun ederken şu nasihat ve vasiyette bulundu: Her biriniz kendiniz gibi onar tane hafız yetiştirmedikçe hakkımı helal etmem. Ben de biraz esprili bir şekilde dedim ki:

"Biz kendimiz gibi hafız yetiştirmek için Nurettin Hoca gibi olmamız gerekir. Biz kendimiz gibi onar tane hafız yetiştirmede zahmet çekeceğiz, lütfen biraz yumuşatın"

Sonunda Tonya'da sekiz tane hafız yetiştirdim. Tonya'da Merkez Kur'an Kursu öğretmeni oldum. İlk öğretmen benim. Sekiz tane hafız yetiştirdim ve bu hafızlık cemiyetine Nurettin Durmuş hocamı da davet ettim. Bunlar Ankara'ya gelmeden evvel oluyor, 1964 senesinde. Hocam geldi. Rahmetli Hacı Ziya Efendi Vakfıkebir'den geldi. O zamanlar hafızlık cemiyetleri böyleydi. Şimdi aklıma yeni geldi. Ali Haydar Hocaefendi İstanbul'da mezun olurken Âşıkkutlu Hocaefendi Of Merkez vaiziydi. Branşı vaiz hocalığıydı. Yani kıraatle ilgili değil. Fakat Ali Haydar Hocaefendi'nin cemiyetine İstanbul'a gitti. Oradaki manzarayı gördükten sonra oraya intisap edip orada okumak istedi. Tonya'daki cemiyet de böyleydi, yer yerinden oynadı. Ali Haydar Hocaefendi yoktu o zaman. Nurettin Durmuş hocam Tonya'ya geldiği zaman, yani uzatmadan arz etmek isterim şöyle bir şey oldu; dedim ki: "Hocam iki tane kaldı". Daha önce dediğini unuttu herhalde, dedi ki: "Hayrola, iki nedir?" Dedim ki: "Hocam siz bizi mezun ettiğiniz zaman bize demiştiniz ki on hafız yetiştirmedikçe hakkımı helal etmem, şimdi bunlar sekiz tane iki tane borcum kaldı."

Nurettin Hoca demişti ki: "Hakkım helal olsun evlat. Tonya için sekiz tane yeter." Böylece onun af telaffuzunu da duymuş oldum. O zamanlar cemiyetler çok canlı olurdu. Her sene hacıefendinin cemiyeti olurdu, giderdik. Onlarca mücâz talebe olurdu. Çaykara'dan Yusuf Efendi, Hasan Efendi gelirdi. Hasan Efendi'nin sakalı simsiyahtı.

Tonya’da ne kadar görev nasip oldu hocam?

Dört seneden biraz fazla kaldım. Yüzünden okuyan yüzlerce, hafızlık yapıp yarıda bırakan talebeler olmuştur ama sekiz tane hafız mezun ettik. Onların bir tanesi hariç diğerlerinin hepsi müftü olarak, müfettiş olarak, imam olarak, Kur’an öğretmeni olarak görev aldı. Onların da yüzlerce talebesi var. Daha sonra boş mu durduk, hayır. Hacı Bayram’da imamlık yaptığım zaman içerisinde öğleden evvel eş dostlarımla bir sohbet toplantımız olurdu, öğle ikindi arası, ikindi akşam arası özellikle ikindi akşam ve akşam yatsı arası camide beşlerce onlarca değil daha fazla, çevreden sağdan soldan gelen imam, müezzin, Kur’an öğretmeni arkadaşlarım, meslektaşlarım vardı. Onlara yine Kur’an dersi vermekle geçti. Bunlar yüzlerce vardı, özel bir defterimde kayıtlıdır. Tonya’nın aslı bilindiği, duyulduğu şekliyle değildir. Tonya’da sayıları 10-15’e varan medrese hocası vardı. Serdaroğlu, Kameroğlu, Seyit Efendi, Kerim Efendi ve benzerleri çok vardı. Fakat öyle bir damar oldu ki bu kan gütme davası bir nedenle bir girdi, o ulema askıya alındı, o medreselerin çalışmaları bir yerde donduruldu. Ondan sonra Tonya’nın imajı vurucu kırıcı bir havaya büründü ki ben bunu telafi etmek için düzeltmek için, çok zahmet çektim, çekiyorum hâlâ. Tonya deyince hep onlar akla geliyor. Tonya’da, bir tane örnekle iktifa edelim, Turalı köyünde medrese var, o medresenin kapılarının kenarları şu masa gibi yekpare taştandır. Öyle bir medrese ki taş duvardan yapılmıştır. O medresenin hocası da Çaykaralı Bakkalzâde İsmail Hakkı Efendi’dir. Ben Çaykaralı hoca arkadaşlarıma derim ki: “Bakın sizin en büyük hocanız Tonya’da talebe okutacak potansiyel buldu, Tonya’ya geldi talebe okuttu.”

Geçmiş böyledir yani buraların. Şimdi yeniden Salih Cora’nın, benim de yeğenim olur, gayretiyle o medrese tekrar canlandı. Tefriş edildi, restore edildi. İnşallah talebe de bulur. O medreselere benzer medreseler vardı Tonya’da. Yani geçmişi aynen Of-Çaykara gibi ulema, talebe, hafız hoca yetiştirme ortamı vardı. Ama bir damar girdi ki, 40-50 sene Tonya o zenginliğini kaybetti. Mesela geçen ay Diyanet’in verdiği bir görevle Tonya’daki bir hafızlık cemiyetine gittim. 28 hafızın icâzet merasiminde reisülkurrâya vekâlet görevi yaptım. Benden bir gün sonra Arsin’de 83 talebe mezun oldu. Şunu da aktarayım; Trabzon Müftüsü Raif Korkmaz geldi Tonya’ya bir cemiyete ve dedi ki konuşmasında: “Bugün, Tonya dünya birincisidir. Bu sene ilk defa Trabzon vilayet olarak Türkiye’nin bütün vilayetlerinden daha çok hafız yetiştirdi.” Selamet ve şifa diliyorum Şükrü Öztürk gelir anlatırdı, bu sene şu kadar hafız yetişti, şu kadarı resmen mezun oldu, şu kadarı mezun olmak üzere diye. Böylece İstanbul, Bursa, Ankara, Konya ne kadar hafız yetiştiriyorsa sayıları belliydi. O sene Trabzon en fazla hafızın yetiştiği il oldu. Tabii gurur duyduk o zaman. “Peki, Tonya niye birincidir bilir misiniz? Çünkü bu sene Trabzon ilçeleri içinden en fazla hafız Tonya’dan çıktı.” dedi ve şunu anlıyoruz ki Tonya hafız yetiştirmede geçmişi canlandırdı.

Sayın hocam 1970’li yıllarda ortaokulda imam-hatıpte dışarıdan okuyorsunuz. Kur’an kursu hocalığı vazifeniz var. Tonya’dan dışarı çıkma durumu sizin buradaki görevi tamamladım şeklinde düşünüp iradeli bir istekle mi oldu yoksa başka bir durum mu oldu?

Beni tanıyan birisi anlatsa daha güzel anlatır. Enaniyetten Allah’a sığınırım ama Tonya’ya sığamadım. Tonya’yı bırakıp daha büyük bir yere gitmek istedim zaten İstanbul’a da bu nedenle gittim. Ama İstanbul’a gidince Trabzon’daki ta’limin eserini görmeyince yanlış yaptım dedim ve geri döndüm. Ancak Hacı Bayram Camii olmasaydı, atanmamda yine hedefim İstanbul’du. Tonya küçük bir yer, biraz gözüm de yukarılarda, işte böylece kendimi Ankara’ya atmış oldum. Tonya’nın havası, çevresi, kültür yapısı her ne kadar güzel de olsa eksikti. Ben biraz daha artılara koşmak istedim, yaratılıştan gelme bir şeydi herhâlde.

Sayın hocam çok kıymetli değerlendirmeler yaptınız ama Türkiye'nin böyle büyük camileri dendiği zaman akla ilk gelecek camilerden birinde 25 yıl vazife yapma imkânınız oldu...

25 yıl, tabii hep imam diyorum ama Kur'an kursu öğretmenliği de buna dâhil. Bir imam arkadaş vardı, rahmetlik oldu. Hacca gitti, beni görevlendirdiler, gelince de hastalığı nedeniyle görev devam etti, derken Kur'an kursu öğretmeni kadrosuyla Hacı Bayram'da imam-hatipliğe vekalet ettim, toplamı 25 sene.

Hocam şimdi Sultan Ahmet Camii deyince Emrullah Hatipoğlu Hoca akla geliyor...

Arkadaşım.

Yıldız Hamidiye Camii deyince Abdullah Hatipoğlu Hoca ve şimdi oğlu orada devam ediyor...

Abdullah'ın oğlu orada mı?

Orada hocam.

Abdullah Hoca başka bir hocaydı.

Hayrettin Hatipoğlu Hoca şu an Yıldız'da hocam. Hacı Bayram'a geliyoruz siz varsınız. Bunları Trabzon'daki hafızlığın bereketinin Türkiye'ye yayılmış hâli olarak görüyoruz. Bu bağlamda Hacı Bayram'a gelişinizle ilgili neler söylemek istersiniz, buradaki imamlık vazifesi sürecinize değinsek?

Hacı Bayram'a imam olmanın nimetini hâlâ idraki içinde olduğumu sanmıyorum. Hazreti Kur'an öyle bir yol açıyor ki önünde bütün engeller bertaraf oluyor ve bir yere geliyorsun. Hacı Bayram'da imam olunca, çevreden arkadaşlar işte nasıl oldu filan oldu derken ben de espriyle karışık şöyle cevap verirdim. Biz Trabzon'da görev alacak yer bulamadık. Trabzon'daki herkes bizden daha ehil olduğu için yerleştiler, biz açıkta kaldık, taşraya çıktık geldik, Hacı Bayram nasip oldu. Hacı Bayram Camii eğer olmasaydı hedefim İstanbul'du. Ben İstanbul'da rahmetli İsmail Biçer'le beraberdim Hasan Akkuş'un kursunda. İsmail Biçer İstanbul'u terk etmediği için İsmail Biçer oldu. Turan Baycan vardı Mushafları İnceleme Kurulu üyesi oldu, hatta başkanlık da yaptı. Şimdi Ankara'da arkadaşımız. Beraberdik, aynı odada kalırdık. İstanbul'un ayrı bir havası var fakat Hacı Bayram İstanbul'a engel oldu. Hacı Bayram'da yine bir hamdüsena için söylemek isterim. Bir doktor kopyayla doktor olsa altı ay sonra belli olur, kovarlar, kopyayla doktorluk olmaz. Hacı Bayram ve benzeri yerlerde imamlık da torpille, şunun bunun yardımıyla, müftünün teşvikiyle olacak iş değil. Öyle olursa bu az bir zaman sonra ortaya çıkar. İşte burada görev almamız Rahmet-i Rahmân'a kavuşmalarını temenni ettiğim hocalarımın sayesinde Hazreti Kur'an'ı çok sağlam yerden almanın semeresi diye düşünüyorum. Hacı Bayram'da imam olmak az bir nimet değil. Buna da ben şükrederim, hamd ederim ki o kadar yıl içinde hiçbir menfi durum olmadan sicilime bir nokta düşmeden görevimizi ifa ettik.

Hocam her şey için çok teşekkür ediyoruz. Kıymetli değerlendirmeleriniz, bize vakit ayırdığınız için. Allah razı olsun hocam.

Ben de teşekkür ediyorum, siz zaman ayırdınız.